

XI. A CSONGRÁDI REFORMÁTUS BÁBA KÜZDELMEI¹⁰⁴¹

Ami a csongrádi „bábakérdést” illeti: az 1770-es évekbeli országos összeírásból kiderül, hogy 1778-ban egy Vidáts Anna nevezetű, római katolikus szülésznő működött a településen. Vidáts Annáról tudható, hogy a felmérés évében töltötte 47. életévét, férjezett volt, Budán tette le vizsgáit és a várostól évi 100 forint juttatást kapott.¹⁰⁴² Pár évvel később az összeírás már két városi szülésznőről tesz említést.¹⁰⁴³ 1800-ban a harangozó Kevitzky család egyik nőtagját is megtaláljuk az anyakönyvekben.¹⁰⁴⁴

Biztos forrásunk az 1824-ben keletkezett egyházlátogatási jegyzőkönyv, mely *de obstetricibus* címszó alatt sorolja fel a csongrádi bábákat. Eszerint végzettséggel, „diplomával” négy szülésznő rendelkezett, további hat asszonyt a plébános ugyan felesketett és kioktatott a szükségkeresztelés rendjéről, de csupán édesanyjuktól örökölt tudásuk jogán gyakorolták a hivatást.¹⁰⁴⁵ Jancsovics József plébános 1841-ben keletkezett levelében említi, hogy Csongrádon 11 bábaasszony tevékenykedik, közülük kettő oklevéllel rendelkezik.¹⁰⁴⁶

A csongrádi városi szülésznők kinevezése az 1850-es években már a főjegyző feladata volt. Ilyen módon jutott hivatalához Szabó Mihályné Juhász Ágnes és Takáts Andrásné Kiss Veronika, kiknek 1852-ben keletkezett levelét a váci püspöki levéltárban őrzik. Ha hitelt adunk a szülésznők szavainak, rajtuk kívül egy izraelita és számtalan *lógós* (képzettség nélküli) öregasszony ténykedett a vajúdo asszonyok körül. Az első, református vallású szülésznőről az 1860-as évek közepén szerzünk tudomást.

Jelen fejezet a református szülésznő keresztelési asszisztenciájával, a templomba lépés jogával és a szükségkereszteléssel kapcsolatos kérdéseket veszi számba egy olyan közösség példáján, ahol a római katolikusok aránya 98–99% körül mozgott. Arra keresem a választ, hogy miként próbált a református szülésznő megfelelni a népi szokásjog, az állam és az egyház sajátos, olykor egymásnak ellentmondó elvárásainak? Milyen kompromisszumok születhettek a hagyomány, a vallások szabta keretek és a megélhetési kényszer határmezsgyéjén?

1041 A csongrádi bábákról két korábbi tanulmányomban részletesen értekezem. Ld. Gyöngyössy 2013/b. Böhm Rozália zsidó bábaasszony kálváriáját jelen értekezésben külön nem idézem fel, főképpen azért, mert ügye kívül esik a vizsgált időintervallumon. Az esetről részletesen lásd: Gyöngyössy 2014/c.

1042 Krász 2003. 192; 1781. szeptember 17-én Vidáts Anna keresztelte Murzi Mihály gyermeket szükségben. NPI Születési Anyakönyv.

1043 Szent 1998. 541.

1044 NPI Születési Anyakönyv, 1800. szeptember 2. Nagy András keresztelését Kevitzky Katalin szolgáltatta ki. Végszükség esetén az egyházzolgák és hozzátartozók is végeztek szükségkereszteléseket: 1748. március 4-én Szabó József kurátor (sekrestyés) keresztelte meg Bodor Katalin gyermeket. Feltételezhető, hogy a gyermeket a plébános távolléte miatt, „vészhelyzetben” keresztelte meg a sekrestyében.

1045 NPI Canonica Visitatio 1824.

1046 VPL APriv. Jancsovics József. 1841. szeptember 9. Jancsovics József levele a váci püspökhöz.

Magdics Gáspárné református szülésznő 15 év kiskunmajsai szolgálat után, 1865 tájékán került Csongrádra, és egészen 1899-ben bekövetkezett haláláig a településen élt.¹⁰⁴⁷ Az „okleveles” szülésznő évi 50 forint fizetséget kapott a településtől. Gáspár fia suszterként dolgozott, Kázmér pedig rostásból lett község-házi alkalmazott. Magdicsné egészen 1888-ig háborítatlanul végezte munkáját, amikor is nézeteltérésbe keveredett Hegyi Antal plébánossal.

Az 1880-90-es évek fordulóján Csongrádot izgalomban tartó konfliktusról Tánczos Roland annyit jegyez meg, hogy Hegyi Antal Magdics Gáspárné szülésznőt „ismeretlen okokból” kitiltotta a templomból, aki a helyi közgyűléshez fordult jogorvoslatért.¹⁰⁴⁸ A kiváltó okokról valóban nem értesülünk a periratokban. A Historia Domus árván keringő, kitépett lapjain viszont ránk maradt egy érzelmdús visszaemlékezés Hegyi Antal tollából.¹⁰⁴⁹

A plébános leírása szerint 1888. tavaszán a református szülésznő késve érkezett egy keresztelejőre, így Schimmelcsik Ignác káplán a keresztanya bemondása alapján adott nevet Légrádi Benjámint iparos gyermekének. A bábaasszony érkezésekor már az anyakönyvi bejegyzés is megtörtént. Ekkor derült ki, hogy egyedül a bába tudott a szülők által választott keresztnevről, így követelni kezdte a bejegyzés megváltoztatását. Szóváltás támadt a káplán és a bába között, melynek következményeként Magdics Gáspárné a járásbíróshoz fordult elégtételért.¹⁰⁵⁰

Mikor az eset Hegyi Antal plébános tudomására jutott, megtiltotta a bábának hogy a templom sekrestyéjébe lépjen. „De [a bába] a tilalmat nem akarta tekintetbe venni, újra meg újra betolakodott a sekrestyébe s a keresztelejéseknel is jelen akart lenni minden áron. Ezért őt a sekrestyéből mindannyiszor kidobattam, a keresztelejtől pedig eltávolítottam.”¹⁰⁵¹ A szülésznő május 21-én levéllel kereste fel a váci püspököt, a világi hatóságoknál pedig tovább bővítette a vádlottak körét: 1888. július 10-én már Schimmelcsik káplán mellett Hegyi Antal plébános is álláspontja megvédésére kényszerült a járásbíró előtt. Az 1888/1105 sz. alatt hozott ítélet szerint a plébánosra kivetett büntetés összege a szülésznő közel két éves keresetével volt egyenértékű.¹⁰⁵²

A világi hatóságok elmarasztaló ítélete egyedül a becsületsértés vádpontját érintette, de nem rendelkezett (nem is tehette) a szülésznő legfájóbb panasza felől. Hegyi továbbra is kiutasította Magdicsnét a sekrestyéből, amikor gyermeket

1047 Csongrádi Lap, 1899. március 5. IX. évf. 10. szám 2. old.

1048 Tánczos 2006. 60.

1049 Hegyi Antal bejegyzéseit Amerikába szökése után, a 20. század első éveiben eltávolították a Ház-történetből. Az értékes forrás ezidáig rejtve volt a csongrádi helytörténészek előtt. Helye: Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum Csongrád.

1050 VPL APar. Cs. Historia Domus, Hegyi Antal kitépett lapjain 144.

1051 VPL APar. Cs. Historia Domus, Hegyi Antal kitépett lapjain 144.

1052 VPL APriv. Hegyi Antal, 1889. szeptember 13. A váci püspök levele gr. Csáky Albin miniszterhez. Hegyi Antalt 110 forint, káplánját 30 forint pénzbüntetésre ítélték.

kísért volna kereszttelésre, vagy gyermekágyas asszonyt avatásra.¹⁰⁵³ A pap 1888 decemberében a járásbíróság előtt is kijelentette, hogy más szülésznőket beereszt, de a református bábát továbbra sem hajlandó.¹⁰⁵⁴

Mikor a szülésznő felismerte, hogy a hatósági ítéletek nem változtatnak helyzetén, ismét a váci megyéspüspök majd Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi minisztert elé tárta panaszait.¹⁰⁵⁵ A felfokozott hangvétellű levelekből a szülésznő hivatásának hagyományos, népi szokásjog által legitimált kontúrja bontakozik ki.¹⁰⁵⁶ A szülésznő állítása szerint a templomból való kitiltással meggátolták hivatása teljesítésében, vagyis megfosztották keresetétől.¹⁰⁵⁷ Így „szülésznői funkciójába való visszahelyezését” követelte.¹⁰⁵⁸ Az érvelés háttere igen egyszerű: a várandós asszonyok ahhoz a szülésznőhöz pártoltak, aki maradéktalanul eleget tett a népi szokásjog kritériumainak, a szülés levezetésétől a kereszttelési asszisztencián át, egészen a templomi asszonyavatásig. A hagyomány a bábaasszony szolgálatait csak ezekkel a funkciókkal együttesen ismerte teljesnek, javadalma-zását is ennek függvényében kapta. Ennek megfelelően a hagyományos feladatkör bármely elemének elmaradása a szülésznővel szembeni bizalmatlansághoz, „nem hivatalos hivatalvesztéshez” vezethetett.

Schusztér Konstantin megyéspüspök két levelet is írt Hegyi Antalnak, melyben arra kérte, hogy engesztelődjenek ki a bábával, és hagyja őt részt venni a kereszttelőkön. Mivel a válaszok elmaradtak, a kerületi esperes személyesen kereste fel a vitás feleket 1889. szeptember 10-én. Ám sem Hegyi Antalt, sem a bábát nem sikerült jobb belátásra bírnia. A kerületi esperes úgy vélte, hogy a bábának kellő elégtétel a plébánosra kirótt pénzbüntetés, ugyanakkor egy katolikus paptól nem várható el, hogy más vallásúakat a templomba beengedjen. Schusztér Konstantin magáévá tette esperese tanácsát, és a belügyminiszter elé a következő álláspontot terjesztette elő: „Tekintettel arra, hogy a bábák mindenütt az egyház szolgálai közé soroltnak egyházlátogatási jegyzőkönyvekben a mennyiben a keresztségnél közreműködnek, és pedig utolsó helyen a harangozó után – és hogy a harangozót is önhatalmilag alkalmazzák és bocsáthatják el a plébánosok, továbbá az egyházi férfiak is, tehát amazoknak fölebbvalói, az egyházi

1053 „1888. évi november hó 27-én a Csongrádi R. Cath. Szentegyházban a sekrestyében avatásnál megjelentem a szokáshoz és kötelességemhez híven, s ott, Hegyi Antal plébános engem minden ok nélkül Kajtár Veron, Pintér Juliánna, Kása Jánosné, Palásti Lajos, Bori Pál s Eke Pál csongrádi lakosok előtt előbb a sekrestyéből durván kiutasított, azután pedig – mert kimenni, jogomat ismerve nem akartam – tettleg megtámadott.” MNL CsML CsL V.B. 71. 1889. június 1. Magdics Gáspárné felterjesztése a Királyi Járásbíróshoz.

1054 VPL APriv. Hegyi Antal, 1888. július 26. Magdics Gáspárné szülésznő levele a váci püspökhöz.

1055 1873-tól a bábaképző intézetekkel és az okleveles bábák ügyeivel kapcsolatban a vallás és közoktatásügyi minisztérium volt az illetékes szerv. Hógyes 1896. 980.

1056 MNL CsML CsL V.B. 71. 6420/1888.

1057 „Mert megfosztott hivatásom teljesítésétől s kenyér keresetemtől éltem alkonyán öreg napjaimra, s hogy miért, nem tudom, én soha nem vétettem ellene, azért fordulok tehát méltóságod kegyes színe elé alázatos kéréssel, hogy Méltóságod vonja őt felelősségre, hogy miért akar engem ártatlanul megfosztani kenyereimtől, mert úgy hiszem nevezett főúr tudja azt, hogy nincs az a Dogmaticaba meg írva, hogy ved el a szegénytől a munkája s véres verejtékkel szerzett kenyereit.” VPL APar. Cs. 1888. július. 26. Magdics Gáspárné levele a váci püspökhöz

1058 „[Kérem,] hogy engem mint okleveles és városi szülésznőt az anyaszentegyházba és azonkívül ténykedni minden háborítás nélkül engedjen” MNL CsML CsL V. B. 71. 6420/1888.

bíróság által büntetésekkel illetetnek azért, ha egyházi férfiakat a világi bíróság előtt vádolnak. Nagyon természetesen magyarázható az, hogy a plébános egy oly vallású bábát, kinek felekezetéből csak 17 lélek van a városban, s ki őt közel 20.000 városbeli híve előtt úgy megszegényítette, ha nem megtorlás, de legalább is hasonló esetek ismétlődésének tekintetéből – a kath. egyház azon szabványát, mely szerint a szent dolgokban a más vallásúakkal való közösség kerülendő, szigorú jogszerűséggel alkalmazásba vevén, őt a sekrestyéből kitiltotta. Ám a diplomával jogot nyert szülésznő a szüléseknél működhetik, de hogy a templomban is a keresztség szentségének kiszolgáltatásánál segédkeztetik-e oly személy, ki ellen egyházi fölebbvalóinak jogos kifogás van, tehát hogy elfogadható-e ő az egyház szolgálattevő személyzete közé? Szerény nézetem szerint ez a dolognak egy olynemű más oldala, amelyben illetékesen ítélni alázatos véleményem szerint csak az egyházi hatóságot illetheti. A más vallásbeli bábának egyébként sem szabad a kath. szentségnél legkisebb segédkezéssel sem lenni, és sem a gyermeket, sem más szertartási tárgyat érinteni, csakis kísérheti a keresztyányát, hogy ennek legfőlebb utközben segédkezhessék.”¹⁰⁵⁹

A váci püspök tehát az egyházi hatóságok rendelkezési körébe utalta a református bába kérdését, egyben plébánosa döntésének jogosságát is megerősítette. Azt a javaslatot tette az ügy feloldása érdekében, hogy a református bába kísérje el a gyermeket és a keresztyányát a templomig, ám kívül várja meg a szertartás végét. Magdicsné továbbra is a világi hatóságoknál próbált magának igazságot szerezni, de kérését ezentúl mindenhol elutasították, mondván: a sekrestyéből kitiltás „nem vonatkozik a szorosan vett szülésznői működésre”.¹⁰⁶⁰ Arra a vádra, hogy az asszisztenciától való eltiltás miatt az asszonyok elfordultak tőle, a püspök azt válaszolta: mindez a plébánossal szemben tanúsított tiszteletlen magatartásnak köszönhető.¹⁰⁶¹

Magdics Gáspárné esete a sajtóvisszhangot tekintve kísértetiesen emlékeztet az elbocsátott Keviczky György harangozó ügyére. Évekkel később ilyen híreket olvashatunk a Csongrádi Lapban: „[Hegyi Antal] özv. Magdicsné vérig rugdosása miatt el volt ítélve súlyos testisértésért.”¹⁰⁶² „Özv. Magdics Gáspárné bábaasszonyt a templomban felöklelte, megrugdosta.”¹⁰⁶³ „A saját templomában tudniillik véresre vert egy hatvankét esztendőss asszonyt.”¹⁰⁶⁴ „Magdics Gáspárné bábaasszonyt is megrohanta egyszer a templomban, éppen úgy keresztelés alkalmával s felpofozta az oltár előtt a ceremóniák végzése közben, s azóta nem volt szabad a bábaasszonynak a templomba lépni.”¹⁰⁶⁵ „[Magdicsné] – mert ő [Hegyi] ellene panaszt emelt – örökre kitiltott a templomból, ki emiatt elveszte kenyerét, s nagy szegénységben halt el [...] s mikor látta, hogy mégis belép a

1059 VPL APar. Cs. 1889. szeptember 13. A váci püspök levele gr. Csáky Albin belügyminiszterhez.

1060 MNL CsML CsL 1889. október 23. Csongrád Vármegye törvényhatóságának Szentesi közgyűlésének jegyzőkönyvéből 389 sz.

1061 VPL APar. Cs. 1890. január 28. A váci püspök levele gr. Csáky Albin belügyminiszterhez.

1062 Csongrádi Lap, 1895. július 12. V. évf. 25. szám, 3. old.

1063 Csongrádi Lap, 1896. január 15. VI. évf. 3. szám, 1. old.

1064 Csongrádi Lap, 1897. szeptember 4. VII. évf. 36. szám, 2-3. old.

1065 Csongrádi Lap, 1901. február 4. XI. évf. 5. szám, 2. old.

templomba a bábaasszony, egy csecsemőt hozván ölében: annyira dühbe jött ezen, hogy agyba-főbe verte a keresztelés alkalmával.”¹⁰⁶⁶ Ezek az erősen túlzó és torzító állítások a Hegyi Antal elleni politikai hadjárat céljait szolgálták.

Ugyan Hegyi plébános nem a vallási toleranciájáról volt híres, Magdics Gáspárné esetét mégsem lehet pusztán felekezeti alapú konfliktusként értékelni. A református szülésznő érvrendszerében a bába hagyomány által kódolt feladattait a „hivatásos” városi alkalmazás jogi erővel hatotta át. Ennek megfelelően, ha a szokásjog által elvárt tevékenységek közül bármely részelemet akadályozták, az a teljes szülésznői tevékenység akadályozását jelentette, mely a bábát alkalmazó település érdekeit is sértette. Az egyházi és világi hatóságoknak közel három esztendőbe telt, mire feltárták az összefüggést, és határozottan állást mertek foglalni a közösség íratlan elvárásaira hivatkozó Magdicsné ellenében.

1066 Csongrádi Lap, 1901. február 26. XI. évf. 7. szám, 2. old.